

Η νύχτα των εικόνων

Του Αποστόλη Αρτινού

Η εμπειρία του κόσμου είναι μια εμπειρία υπερβατική, μια πραγματικότητα που αποκαλύπτεται στις ποιητικές της εξάρσεις. Το πραγματικό ήταν άλλωστε πάντα ο αντικατοπτρισμός του, η εκ-δηλωμένη του επιφάνεια. Ένας αντικείμενος κόσμος που αναγνωρίζεται σ' αυτό που δεν είναι κόσμος, και δεν θα 'ναι ποτέ, στη ποιητική μεταγραφή του. Άλλος κόσμος δεν υπάρχει, υπάρχει μόνον αυτή η υποκειμενοποίησή του, μια διεργασία που τον καθιστά ορατό και την εμπειρία του δυνατή. Την εμπειρία ενός αντεστραμμένου ειδώλου, γιατί αυτό που θεωρείται είναι ένα αρνητικό κοσμοείδωλο, που η καλλιτεχνική εργασία επιχειρεί να το αναπαραστήσει στην ολότητά του, ν' αναπαραστήσει κυρίως την απολεσμένη του εικόνα, τη μυστική του πλευρά, ό, τι δεν διαφαίνεται στην επικράτεια του ορατού. Μια εργασία μορφοποίησης, που διαυγάζει το πράγμα σε μία Νύχτα εκστατική. «Σκότος ημέτερον φάος», θα πουν οι Έλληνες, οι όποιοι αυτοί... Κι είναι η σαγήνη αυτού του σκοτεινιασμένου φωτός, αυτών των εικόνων της Νύχτας, που έρχονται από αλλού, απ' Έξω, απ' το Έξω της γλώσσας, κι αφήνουν τα ίχνη της αλλότητάς τους πάνω στο έργο.

Η γλώσσα, η αναπαράσταση... Πώς αναπαριστάται ο κόσμος; Υπάρχει μια διττή συνθήκη εδώ, αυτή ενός ενεργοπαθητικού υποκειμένου. Υπάρχει η στιγμή του αποκαλυπτόμενου, μια στιγμή οριακή, η παθητικότητα της ενατένισής του, αλλά κι η εργασία της μεταστοιχείωσής του. Το έργο τέχνης είναι μια εμφάνεια, μια αποκάλυψη της αποκάλυψης, η δυνατότητα αυτής της αδυνατότητας των εικόνων να έρθουν στο φως. Οι εικόνες της τέχνης είναι έτσι διαμεσολαβημένες μορφές, όπου η Νύχτα διασύρεται στο φως, σ' ένα φως που απαλύνει τις μορφές της, και τις αποδίδει. Σ' αυτό το οριακό μεσοδιάστημα εντοπίζεται κι η αγωνιακή έκφραση της τέχνης, εκεί όπου διασύρεται το μυστικό, κοινωνείται τ' ακοινώνητο, κι εγείρεται στον κόσμο μια νέα φύση.

Η Νύχτα, η Νύχτα των εικόνων, που 'ναι κι η Νύχτα της γλώσσας. Η Νύχτα είναι η απουσία του σημαίνοντος, και άρα η αδυνατότητα κάθε αναπαράστασης. Όσες φρικώδεις μορφές κι αν εγείρει, όπως στις βαλπούργειες νύχτες του Φάουστ, αυτό που θα καταμαρτυρά την αλήθειά της, θα 'ναι η πιο βαθιά σιωπή της, η πιο βαθιά σιωπή του κόσμου, λίγο πριν χαράξει. Στη στιγμή αυτής της Νύχτας, ακριβώς αυτή τη στιγμή, είναι που κάτι αρχίζει ν' ανιχνεύεται, ένας τόπος, η αποκάλυψη ενός τόπου. Ο τόπος, αν κάπως ανιχνεύεται, μέσα μας, ή στην επιφάνεια του έργου, ανιχνεύεται μέσα στη σκοτεινότητά του, στη σκοτεινότητα του πεπρωμένου του, σ'

ένα επέκεινα που τον αφιερώνει στη Νύχτα του. Σύμφωνα με την Καμπάλα, όπως αναφέρει ο Isaac Singer, η Δημιουργία είναι η συμπυκνωμένη σκοτεινή ουσία του Θεού: «*Το φως του Θεού άρχισε ολοένα να σκοτεινιάζει, να εξειδικεύεται και να γίνεται όλο και πιο προσιτό, ώσπου μεταμορφώθηκε σε ύλη – σε γη, πέτρα, θάλασσα, σε ζώα, σε ανθρώπους*». Ο τόπος είναι η σκιά αυτού του φωτός, του φωτός μιας έσχατης ώρας, που τον διανγάζει αστραπιαία, αποσύροντάς τον. Στην εσχατία αυτής της θεώρησής του, ο τόπος γίνεται ένα πεδίο αποκαλυπιακό, μια μυστική εμπειρία, μια εμπειρία του ιερού.

Στην έκθεση «A walk along the shore» του Νίκου Τοπαλίδη, αλληπάλληλες στρώσεις γραφίτη πάνω σε επιφάνειες χαρτιού, εκθέτουν μια ατμόσφαιρα νυχτερινή. Σκοτεινοί ορίζοντες, που αναλαμβάνουν το ανάγλυφο της πραγματικότητάς τους απ' τις χαράξεις και τα σκαλίσματα που κάνει ο καλλιτέχνης πάνω σ' αυτή τη πυκνή, σκοτεινιασμένη επιφάνεια. Το ασημένιο αυτό σκοτάδι του γραφίτη φωτίζεται από ίχνη, που αποκαλύπτουν σταδιακά, στο διερευνητικό βλέμμα του θεατή, κι ανάλογα με τη γωνία θέασης, και τη θέση του φωτός, την αντοχή ενός τοπίου. Βραχώδεις λόφοι να κατηφορίζουν στη θάλασσα. Πού αλλού; Θα 'λεγε ο Σεφέρης. Το βλέμμα εδώ αναζητά επίμονα τα σημεία, και τα σημεία αναζητούν επίσης το βλέμμα που τα διακρίνει. Τα ζωγραφικά έργα του Τοπαλίδη είναι τοπία προς διερεύνηση, επιφάνειες που προσκαλούν το θεατή, το ενεργό βλέμμα του. Τοπία που αλλάζουν τους τονισμούς της ορατότητας τους ανάλογα με τη δική μας ετοιμότητα.

Πολλά νυχτερινά τοπία του Τοπαλίδη είναι ακτογραμμές, αυτή η υποφωτισμένη γραμμή που αφήνει πάνω στην άμμο το κύμα μέσα στη νύχτα. Παρά θιν' αλός, μια μεθόριος πάντα, μια επικοινωνία με το πέραν, με τους νεκρούς. Δεν είναι ειδυλλιακά τοπία της ζωής, αλλά ανησυχαστικά περιβάλλοντα ενός διεγερμένου ψυχισμού. Σκηνές, που μέσα τους θροΐζουν σελίδες της Σέλλευ και του Κλάιστ. Τις ακούω! Τοπία που διεγείρουν αυτό το αρνητικό πεπρωμένο του ρομαντικού ανθρώπου. Ο μυστηριώδης χαρακτήρας τους υποστασιώνει και τη μοιραία του σκιά. Γίνονται έτσι αυτές οι εικόνες, μια εικονοποιία του τραγικού, ακόμη μία, που αναμετράται με τις ιδεώδεις μορφές του. Υπάρχει μια τυπολογία εδώ, του μυστικού και του σκιώδους, της μη εξεικόνισης, που επαναδιατυπώνει τις αναπαραστατικές αντιλήψεις. Οι αναπαραστάσεις δεν ακολουθούν έναν μιμητικό κανόνα, αλλά αναλίσκονται σε μεταγλωσσικές υπερβάσεις. Είναι εικόνες που δεν περιγράφονται, αλλά υποστασιώνουν τις αδύνατες ομοιώσεις τους. Και είναι, εν τούτοις, αντικειμενοποιήσεις του κόσμου μας· πώς αλλιώς;

Το ρομαντικό πάθος, στο έργο του Τοπαλίδη, είναι μια αναπόδραστη καταγωγική αναφορά. Ο κόσμος θεωρείται στις αμυδρές του εκλάμψεις, καμιά ορατή πηγή φωτός, αντανakλάσεις μόνο του αοράτου. Αυτό που συλλαμβάνεται εδώ, σ' αυτά τα έργα, δεν είναι αυτό που υπερέχει, αλλά αυτό που υποχωρεί. Σινιάλα ενός κόσμου που έχει ήδη αποσυρθεί στην ίδια του τη σκοτεινότητα, στην ανέκφραστη ουσία του. Μοιάζει σαν να ιχνογραφείται εδώ η γενέθλια ώρα του τόπου, τα χαστικά του σημεία, και πριν αυτά τα καθορίσει το φως. Η κρυπτικότητα αυτών των εικόνων, είναι κι η από-καλυπτικότητα τους, η ακαταληψία τους είναι και το είδος τους. Μόνο

η Νύχτα μπορεί να φωτίσει το μυστικό αυτών των κόσμων και να εκπληρώσει την αληθοφάνειά τους. Όσο το σκοτάδι του γραφίτη πυκνώνει, τόσο και το ανάγλυφο των πραγμάτων διαφαίνεται. Καμιά υποχώρηση σ' αυτή την αλήθεια.

Υπάρχει κάτι στην αναπαράσταση, που είναι πριν την αναπαράσταση, ή μετά απ' αυτήν. Αυτό που πάντα θα διαφεύγει, κι ο καλλιτέχνης με διάφορα μέσα, και με διάφορεςπίστεις, θα προσπαθεί πάντα να συλλάβει και να εξεικονίσει στην επιφάνεια του έργου του. Το άρρητο, το αθέατο, το μυστικό. Ένας άλλος ορίζοντας, ένας άλλος κόσμος μέσα στον κόσμο, που αντιστέκεται και διασώζει τη πυρηνική του σιωπή. Μόνο η εκστατικότητα της Νύχτας, που 'ναι το πριν του κόσμου, μπορεί κάτι απ' αυτόν τον αδιάθετο πυρήνα να μαρτυρήσει. Υπάρχει, λοιπόν, ναι, ένα ερημικό ακρογιάλι, κάπου, μέσα στη νύχτα, κι ο παφλασμός του κύματός του, ο πρώτος ήχος του κόσμου, η πιο βαθιά μας ανάμνηση. Όλες οι απόπειρες της τέχνης αυτή την ανάμνηση ανακαλούν και πάνω σ' αυτή φιλοτεχνούν, αγωνιωδώς και ματαιώς, τις μετωνυμίες της. Οι εικόνες: μια μέγιστη φιλανθρωπία και μια μοναδική καταδίκη.

Νίκος Τοπαλίδης, «A walk along the shore», γκαλερί Ζουμπουλάκη, Αθήνα, 14 Σεπτεμβρίου – 7 Οκτωβρίου 2023.